

ребром bc . Оскільки в вершині B ребро ab закінчується, а ребро bc починається, остільки говоримо, що ребро ab переходить в ребро bc , тобто вони транзитивні. Далі залишилися перетворити ребра ab і bc у вершини нового, похідного графа і з'єднати їх між собою новим орієнтованим ребром, яке називається похідним. Осць ця конструкція, розширена автором за рахунок ідеї множинності похідного ребра і лежала в основі гегелівської «Науки логіки». А посилена переходом до тотального D -графа, абсолютно точно збіглася з гегелівським текстом вчення про наявне буття. Очевидно, що за даною ідеєю дуже велике майбутнє, про що, власне, попереджав своїх читачів Гегель.

Ключові слова: Гегель, наука логіки, наявне буття, похідний граф.

SUMMARY

THE STRUCTURE OF DETERMINATE BEING IN HEGEL'S LOGIC

Hegel's logic, despite the extreme precision of expression of his thought, still remains a mystery. However its answer is rather simple, unless, of course, apply the concept known in mathematics as a derived graph. Namely this problem has been solved in the article concerning a concept of determinate being.

Key words: Hegel, science of logic, determinate being, derived graph.

УДК 159. 923.32

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕЛІГІЇ В СИСТЕМІ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

МАРЦЕНЮК М.О., СЕВЕРИН Р.В.

Мукачівський державний університет

У статті розглядаються та аналізуються психологічні аспекти релігії в системі духовних цінностей особистості. Релігія та релігійні уявлення виступають одним із вирішальних засобів виховання духовності людини та важливим елементом культури людства. У даній статті представляються основні функції релігії та здійснюється їх аналіз. До основних функцій релігії належать: світоглядна, функція створення системи цінностей, регулятивна, інтегративна, комунікативна, ілюзорно-компенсаторна тощо.

Висвітлюється значення та роль релігії в нашому житті, оскільки в межах релігійних віровчень формувалися єдині зразки почуттів, думок, поведінки людей, завдяки чому релігія виступала як могутній засіб упорядкування і збереження традицій та звичаїв. Зазначається історична місія релігії, що набуває в сучасному світі все більшої актуальності, через формування відчуття єдності людського роду, значущості неперехідних загальнолюдських моральних норм і цінностей.

Було наголошено на значенні релігії та особливостей формування духовних засад особистості саме в юнацькому віці. Підкреслено, що юність є фактично найвищою точкою розвитку релігійності і обумовлена психологічними особливостями цього періоду, оскільки юнацький вік є сенситивним періодом засвоєння духовних цінностей. У цей віковий період молода людина стає суб'єктом свого життя, свідомо підходить до розуміння себе, своїх можливостей, в юності проходить сходження людини до найвищого потенціалу людяності і духовності

Ключові слова: релігія, функції релігії, духовний розвиток, духовні цінності, формування особистості, джерела духовності.

Найважливішим елементом культури людства є релігійні уявлення і духовне життя.

Релігія — це передусім система духовної діяльності людей, її специфіка визначається спрямованістю цієї діяльності на ілюзорний об'єкт поклоніння, на надприродні сили. Саме фантастичні сили й істоти стають у віруючої людини предметом її мислення, почуттів і вольових процесів. При цьому релігійні вірування впливають на поведінку людей, реалізуються практично в їхніх культових діях.

За К. Марксом, релігія є загальною теорією цього світу, його енциклопедичним компендіумом, логікою в популярній формі, спіритуалістичним питанням його честі,

ентузіазмом, моральною санкцією, його теоретичною компенсацією, всезагальною підставою для втіхи й виправдання. Як свідчать сучасні релігієзнавці, релігійний комплекс містить 60—65 відсотків світських питань. Проблеми науки, філософії, моралі, права, мистецтва розглядаються крізь призму релігії, що й робить релігію досить стійким елементом духовної культури [1].

Об'єкти та методи дослідження. Зростання пізнавальних сил, розвиток світогляду, самосвідомості, ціннісних орієнтацій, емоційного сприйняття у людини створюють передумови для формування основ їх духовності.

Починаючи з видатних мислителів Стародавньої Греції Платона і Арістотеля, проблема духовності не виключається з актуальних питань наукових дискусій філософів. Духовність людини стає предметом досліджень видатних західноєвропейських філософів ідеалістичного напрямку (Г. Гегеля, І. Фіхте, Ф. Шеллінга), філософів-екзистенціалістів (В. Камю, К. Ясперса, М. Хайдегера, Г. Марселя, Ж. Сартра), матеріалістів (Л. Бюхнера, Ж. Ламетрі), віталістів (Х. Дріша), феноменалістів (І. Шеллера) та ін.

З кінця XIX ст. проблема духовності широко розглядається і в російській релігійній філософії, зокрема в працях І. Ільїна, М. Лосського, В. Соловйова, П. Флоренського, Л. Шестова.

У культурологічному плані проблема виховання духовності особистості ставилася філософами М. Бердяєвим, В. Вернадським, М. Каганом, М. Маркузе, Г. Ортегі-і-Гассетом, В. Франклом та ін.

Сучасні вітчизняні філософи Т. Біленко, М. Попович, В. Скотний, К. Шудря у своїх поглядах стосовно природи духовності схильні спиратися на національно-культурні джерела духовності українського народу.

Психологічні механізми виховання духовності особистості обґрунтовані в дослідженнях Б. Братуся, О. Зеліченка, І. Калінаускаса, Г. Балла, М. Боришевського, В. Москальця, А. Мудрика, Е. Помиткіна та ін.

Педагогічні проблеми виховання духовності особистості розглядаються в роботах вітчизняних педагогів та діячів культури минулого І. Огієнка, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, П. Юркевича, І. Беґа, В. Бондаровської, М. Савчина. Окремі аспекти цієї проблеми подаються в сучасних педагогічних дослідженнях Л. Буєвої, Т. Власової, К. Журби, І. Зязюна, Б. Неменського, Г. Шевченко та ін.

Духовний розвиток особистості відображений у працях А. Адлера, В. Франкла, Р. Алперта, В. Артюнова, С. Грофа, О. Климишина, О. Олексюка, Т. Пашукової, Г. Райха, К. Роджерса, О. Семашко, В. Сивікова, Н. Хомутиної та багатьох інших, що свідчить про надзвичайний інтерес, неоднозначність бачення та подальшу роботу в даному напрямку.

Постановка задачі. Одним із вирішальних засобів виховання духовності людини є релігія. Окрім релігійних уявлень в житті людини є культура, мистецтво, і звичайно ж сім'я, за допомогою яких відтворюється новий рівень дійсності і, які виступають універсальним шляхом до перетворення зовнішніх культурних цінностей у духовний світ особистості. Діючи на глибинні психологічні механізми людської психіки, всі ці засоби виховання активно впливають на молодь, і збагачують її духовний та моральний потенціал.

Зважаючи на неоднозначність ролі і місця релігії в сучасному суспільстві, метою даної роботи є аналіз сутності, ролі та функцій релігії як невід'ємної частини нашої духовності; висвітлення бачень та концепцій різних науковців щодо етапності релігійного розвитку особистості; підкреслення унікальності юнацького віку стосовно

можливості розвитку духовного потенціалу особистості в юнацькому віці, що обумовлена психологічними особливостями цього періоду.

Результати та їх обговорення. Слово “релігія” походить від латинського “religio” і означає “зв'язок”. У тлумаченні богословів релігія — це все те, що зв'язує, з'єднує людину з божественністю (“Святе Письмо”, культ тощо). Отже, богословське визначення релігії виходить з віри в існування Бога.

В сучасному суспільстві існує потреба втіхи, зняття психологічної напруги, викликані умовами повсякденного буття. Знищення цієї — хай ілюзорної — компенсації було б актом жорстокості. І можна погодитися з тим, що мова може йти не про знищення релігії, а про заміщення її іншими компенсаторами, які мають гуманістичний зміст. Однак необхідно враховувати й інше.

По-перше, головна ідея кожної релігії — ідея Бога як відображення абстрактної людини — не позбавлена гуманізму.

По-друге, глобальний гуманізм не заперечує всіх існуючих вірувань, національних традицій, звичаїв, світорозумінь, що склалися, та ін., більше того, він їх передбачає і на них ґрунтується.

Тому, говорячи про перспективи релігії, мова може йти лише про її еволюцію.

Релігія в житті людини виконує ряд функцій, задовольняючи ті чи інші потреби людини. Однією з важливих функцій релігії є функція світоглядна. Вона полягає в тому, що релігія намагається створити власну картину світу, більш того, — власні соціально-гносеологічні схеми вдосконалення суспільного життя, визначити місце і роль людини в системі природи та суспільства.

Зміст релігійного світогляду — не божественний, а людський, або, краще сказати — суспільний, незважаючи на його фантастичність.

Релігія пропонує певний образ світу, відповідає на основні екзистенційні питання, а також задовольняє одну з найістотніших психічних потреб людини — потребу трансцендентного, пробуджує почуття сенсу світу і людського життя. Релігія пояснює сенс світу і життя через певну систему. В рамках якої життя, страждання, смерть та інші екзистенційні події інтерпретуються як цінності. Релігійний погляд на світ допомагає прийняти сенс подій, труднощів, негараздів, горя, незважаючи на неспроможність людини зрозуміти їх у конкретній ситуації. Релігія в особливий спосіб «впорядковує» ставлення до світу, речей, людей і до себе самої [1].

З іншого боку, релігія виконує функцію утвердження системи цінностей особистості в процесі її формування: забезпечує не релятивні підстави для цінностей. Особливо для моральних, і впорядковує їх, формуючи своєрідну їх ієрархію. Зазвичай, цінності, сповідувані людьми, є різними і часто суперечливими. Надаючи перевагу (частково або повністю) одній цінності, інші — як критерії вибору альтернативних способів поведінки — тим самим виключаються. Особистість погано функціонує, якщо її ставлення до світу, а особливо до інших людей, не базується на стійких моральних основах. Релігія, впорядковуючи та ієрархізуючи сповідувані людиною цінності інтегрує особистість [7].

Отже, щодо цінностей релігія у розвитку особистості виконує, як мінімум, дві функції:

1) забезпечує критерії вибору одного з альтернативних способів поведінки. Це має практичні наслідки — досліджуючи сповідувані особою цінності, мив певному сенсі пізнаємо її бачення світу, її шкалу цінностей;

2) визначає напрям прагнень згідно з прийнятими людиною цінностями. Релігія може спрямовувати дії людини. Під її впливом вони набирають конкретного характеру. Особистість здатна елімінувати певний тип потреб і засобів їх задоволення,

врегулювати черговість їх задоволення, побачити нові потреби і засоби їх задоволення. Цінності, сповідувані особою, серед них і релігійні, певною мірою модифікують систему її потреб [2].

Релігія виконує функцію «сакралізації» цінності, зміцнює вищість групових цілей над індивідуальними і утворює самодисципліну щодо егоцентричних тенденцій одиниці. Водночас релігія забезпечує високі взірці цінностей, порівняно з якими фактична реалізація цінностей у суспільній групі є дуже мізерною. Часто традиційні моделі поведінки (суспільні норми) повинні бути змінені, щоб узгоджуватися із взірцем, поданим релігією. Ця функція релігії полягає у тому, щоб піддавати сумніву міцність існуючого і зазвичай, усталеного суспільного порядку. Отже, ще однією з функцій релігії у формуванні особистості є протест проти усталених і утверджених суспільних структур, які є неморальними, наприклад порушення прав людини, соціальна несправедливість, маніпуляція людьми. Умовою виконання такої функції релігією є інтерналізація релігійно-моральних цінностей [8].

Релігія виконує регулятивну функцію. Як будь-яка інша сфера духовної культури, вона створює певну систему норм і цінностей, але специфіка яких полягає насамперед у збереженні й закріпленні віри у надприродне. Цьому завданню підпорядковані не тільки культові дії, а й сімейно-побутові стосунки, система традицій і звичок. Підкреслимо, що релігія асимілювала багато елементів загальнолюдської моралі. А оскільки Бог, за висловом Ф. Енгельса, є відображенням абстрактної людини, то і релігійна мораль багато в чому має не якийсь надприродний, а людський, суспільний характер.

За певних історичних умов релігія виконує функцію інтегрування, тобто функцію збереження і зміцнення існуючої соціальної системи. Такою, наприклад, була роль католицизму в феодальному суспільстві, православ'я у дореволюційній Росії. Однак у ряді випадків релігія може стати і прапором соціального протесту, як це було, наприклад, із середньовічними ересями та сектами, з протестантизмом, прихильники якого в епоху його зародження боролись проти феодальних порядків.

На рівні окремої релігійної організації релігія виконує інтеграційну функцію, згуртовуючи одновірців. Однак одночасно релігія розділяє і протиставляє один одному послідовників різних релігій, що простежується і в сучасному релігійному житті України.

Релігії притаманна також комунікативна функція, яка полягає в підтримуванні зв'язків між віруючими шляхом створення почуття віросповідної єдності під час релігійних дій, в особистому житті, сімейно-побутових відносинах, а також стосунках у межах різноманітних клерикальних організацій і навіть клерикальних політичних партій.

В умовах сучасного суспільства релігія виконує, головним чином, ілюзорно-компенсаторну функцію. Зазначимо, що, не будучи панівною формою масової свідомості, вона задовольняє тільки особисті почуття віруючих.

Щодо світоглядної, регуляторної та комунікативної функції релігії, то в силу збереження релігійних організацій їхні масштаби визначаються особливостями конфесійних течій і категоріями віруючих, на яких, в свою чергу, впливає реальна дійсність. На рівні суспільства зникає інтеграційна функція релігії: вона об'єднує лише віруючих певної конфесії, громади і втрачає роль провідного ідейного фактора, що покликаний зміцнювати суспільну систему.

Взагалі, роль релігії в суспільстві не можна оцінювати однозначно. Так, релігія відіграла важливу культурно-історичну роль. В межах релігійних віровчень формувались єдині зразки почуттів, думок, поведінки людей, завдяки чому релігія виступала як могутній засіб упорядкування і збереження традицій та звичаїв. У той же час,

наприклад, у царській Росії синодальне православ'я використовувалось як засіб пригноблення трудящих мас.

Однією з історичних місій релігії, що набуває в сучасному світі все більшої актуальності, є формування відчуття єдності людського роду, значущості неперехідних загальнолюдських моральних норм і цінностей. Однак релігія може бути виразником зовсім інших настроїв, зокрема фанатизму, непримиренності до людей іншої віри тощо.

Отже, вплив релігії на суспільне життя не завжди був однозначним. Характер цього впливу може суттєво змінюватися, набувати специфічних особливостей. Соціальні функції релігійних організацій не тотожні функціям релігії, тому що релігійні організації включаються до загальної системи економічних, політичних та інших суспільних відносин і виконують безліч нерелігійних функцій [7].

До питання формування духовності та релігійності в процесі становлення особистості, особливе значення має підхід Е. Еріксона, в рамках якого релігійність розглядається як динамічна характеристика особистості, яка здатна до постійного розвитку впродовж життя. Релігійність людини змінюється залежно від віку. В своїй праці «Дитинство й суспільство» (1963) Е. Еріксон припустив, що поруч із фрейдівськими фазами психосексуального розвитку (оральною, анальною, фалічною, латентною та генітальною), існують аналогічні стадії розвитку «Я», в ході яких встановлюються основні орієнтири щодо себе та свого соціального середовища. За теорією Е. Еріксона, становлення особистості не закінчується в підлітковому віці, а триває впродовж усього життя, і кожній стадії розвитку притаманні власні параметри, що є позитивними чи негативними. Таких стадій Еріксон виокремлює вісім.

Ідеї Еріксона виявились настільки продуктивними, що їх почали використовувати інші дослідники. На основі його концепції психолог Джеймс Фаулер виділив сім стадій розвитку віри. Зокрема, п'ята стадія – індивідуально-рефлексивна віра, коли молодь, яка вийшла з підліткового віку, піддає сумніву, запереченню традиційні переконання, намагаючись повністю виробити власні [3].

Ю. Макселон виокремлює такі етапи релігійного розвитку особистості: немовлята (0-1 рік життя поза материнським лоном); період раннього дитинства (1–3 років); дошкільний період (3-7 років); молодший шкільний вік (7–11/12 років); середній шкільний вік, підлітковий (11/12 – 14/15 років); старший шкільний вік (рання молодість – 14/15-18/19 років); молодість (до 23/25 року життя); рання дорослість (зріла молодість – до 40 років); середній вік (середня зрілість – 40 – 60/65 років); старість (пізня зрілість – після 65 років). В старшому шкільному віці (рання молодість – 14/15-18/19 років) у дітей починає формуватися ставлення до релігії: для юнаків Бог є Богом-Творцем, а для дівчат – Любов'ю; може виникати бунт проти Бога через несформованість власної ідентичності, а також – релігійних переконань. Для періоду молодості (до 23 – 25 року життя), на думку Ю. Макселона, характерною є складність психічних та релігійних почуттів, а через зміну соціальної ситуації з'являється прагнення до релігії, яка відкривала б сенс життя. Для періоду ранньої дорослості (зріла молодість – до 40 років) характерна найменша релігійна активність переважно через відсутність часу на релігійне життя; відродження релігійності у частини молоді через кризу середнього віку, пов'язану з усвідомленням власної обмеженості [4; 5].

Американський психолог Г. Стенлі Холл вважає, що релігійний розвиток індивіда повторює релігійний розвиток його біологічного виду. Він уявляє релігійний розвиток за принципом ембріонального: онтогенез як короткий повтор філогенезу. На його думку, перед'юнацький вік – це вік екстраверсії та поклоніння кумирам, домінування емоцій – страху, гніву, ревності, ненависті, заздрості та мстивості. Звідси широкий вибір героїчних персонажів і драматичних подій Старого Завіту, переконаність у особливому значенні закону та правосуддя, що стимулює переживання благоговійного

страху та поваги й найбільш відповідає віку. Однак справжній, глибокий релігійний досвід можливий тільки з настанням юнацького віку. Юність є фактично найвищою точкою розвитку релігійності. Попередні роки є підготовчими, наступні – більш сконцентровані на доктрині як на деякому замініку віри, та на історичній спадщині. Статистичні дані та факти Г. Холла з юнацької віри демонструють, що бурхливі роки сексуального дозрівання є й роками духовного росту.

Г. Холл зауважив, що більшість випадків релігійного навернення має місце в період сексуального дозрівання. Існує зв'язок за принципом «подібності та відмінності» між релігійністю та сексуальною любов'ю. Це проявляється в схожій тенденції коливання між самоствердженням і самозапереченням, фанатичною зосередженістю на предметі свого поклоніння. У період юності відбувається поворот – від егоцентризму до альтруїзму. Завдання релігії (частково – і християнської психології) – підняти на якомога вищий рівень природні пориви юності, й допомогти дорослішати й безпечно розвиватися особистості серед оточуючих небезпек. Тільки релігія (частково – християнська психологія) має можливість максимально розвинути та піднести почуття любові. Тому юність, за Г.С. Холлом, є вирішальним віком, коли даний текст має особливе значення і повинен бути вивчений. Для дослідника внутрішнє життя завжди залишалося основною реальністю, а релігійність – її природною складовою, і релігія були засобом найбільш повного розвитку внутрішнього життя людини [4].

Надзвичайно важливим і відповідальним періодом в розвитку особистості виступає юнацький вік. Важливо зазначити, що можливість розвитку духовного потенціалу особистості в юнацькому віці обумовлена психологічними особливостями цього періоду. Як свідчать дослідження Б. Ананьева, юнацький вік є сенситивним періодом засвоєння духовних цінностей. Одним із головних новоутворень юнацького віку є відкриття особистістю свого внутрішнього світу і зростання потреб в досягненні духовної близькості з другою людиною. У цей віковий період молода людина стає суб'єктом свого життя, свідомо підходить до розуміння себе, своїх можливостей. Пізнання життя і свого місця в ньому зумовлює глибоке розуміння молодою людиною власних стосунків з іншими людьми, правил, моральних основ цих взаємин, усвідомлення потреб в духовному. Саме в юності проходить сходження людини до найвищого потенціалу людяності і духовності [3].

Потреба в знаннях і розумінні світу, пов'язана з певними досягненнями в цій сфері, іноді приводить до сприйняття релігійних стверджень як таких, що суперечать розуму. В ранній молодості Бога сприймають як когось таємничого й одночасно близького. Для юнаків Бог постає як Бог-Творець, Перша особа, а для дівчат – як Бог-Любов. Психологи звертають увагу, що цей період характеризується певним бунтом проти Бога, коли молоді доводиться переживати невдачі, гіркоту розчарувань, сумніви в участі Бога в житті людини. Переважають молитви з проханнями, в них порівняно мало спонтанності та довіри Богу. Хоча в цей період трапляється більше навернень, одночасно виникають сумніви в релігійних обов'язках і навіть зневага до них. Це пояснюється тим, що в цей період людина приймає рішення щодо життєвих цінностей, власної ідентичності, а також – релігійних переконань [6].

Характеризуючи період молодості, Ю. Макселон відзначає, що складність психічних та релігійних почуттів у цей період виникає з цілого ряду причин, і перш за все – з нової соціальної ролі, яка настає після закінчення школи. Одні юнаки йдуть працювати, інші продовжують навчання. Такий поділ соціальних ролей позначається й на характері релігійних стосунків людини. Наприклад, у студентів технічних та природничонаукових вузів концепція Бога достатньо ортодоксальна, а в гуманітаріїв вона більш натуралістична, завдяки чому вони порушують більше проблем.

Незважаючи на ці відмінності, можна стверджувати, що період університетської освіти або професійної діяльності, пов'язаний із деякою стабільністю, спробою інтегрувати різний досвід та знання про людину і світ, щоб сформувати свій особистий світогляд. Цей період характеризується меншою емоційною поспішністю та нестійкістю, ніж у школярів, інтенсивнішими роздумами та повагою щодо духовної дійсності. Але це не пов'язано з пасивністю, а навпаки – штовхає до динамічності та ідеалізму. Про цей етап релігійного розвитку можна говорити як про період релігійної автентичності. Тут у молоді з'являється прагнення до чистої релігії, яка відкривала б сенс життя. Виникає бажання самовдосконалення через повну довіру Ісусу Христу як фундаменту життя. Релігія стає джерелом сили, безкомпромісності, надихає на соціальні та патріотичні ідеї. Час молодості є часом, що визначає долю людини, тому дехто може відходити від віри внаслідок примітивних релігійних поглядів і спрацювання захисних механізмів у відповідь на надсильні подразники для даної особистості [5].

Отже, для досягнення гармонійного розвитку особистості в юнацькому віці важливим є духовне формування. Це допоможе молодій людині стати зрілою особистістю й не підпасти під вплив оточуючого світу, що могло б призвести до трагічних наслідків. Тому, вважаємо за потрібне розглянути форми прояву духовності.

Насамперед «духовність» виявляється у спрямуванні інтересів, нахилів людини на пізнання, засвоєння та створення духовних цінностей.

Духовні ціннісні орієнтації розглядають як складну систему психічних утворень, які спрямовані на процес засвоєння (сприймання, інтеріоризацію, створення) духовних цінностей. Водночас це є позитивна установка особистості на духовні вчинки. За умов цілеспрямованого формування духовні ціннісні орієнтації можуть набути вищої форми — трансформуватися на духовні потреби, тобто систему мотивів активності людини, яка спонукає людину до різних видів духовної діяльності (пізнавальної, естетичної, комунікативної). На відміну від інших видів діяльності, духовна визначається не прагматичними цілями, а спрямована на задоволення безкорисливих духовних потреб (у знаннях, спілкуванні, естетичному задоволенні).

Найспецифічнішими формами прояву духовності є духовні стани та почуття — недостатньо досліджені традиційною психологією явища. Вражаючим фактом у людському чуттєво-інтелектуальному досвіді завжди були ті дивні моменти внутрішнього «інсайту», які у деяких філософських колах дістали назву «космічна» або «розширена» свідомість. Найчастіше вони виникають в процесі спілкування людини з особою яку палко кохає або ж в процесі споглядання краєвидів природи, творів мистецтва. Цієї миті людина переживає бурхливе емоційне піднесення, почуття полегшення, свободи, всеохоплюючої любові до усього світу (див. «Агапе»). У декого виникають відчуття, що його власне «Я» розширилося до меж Всесвіту, дехто усвідомлює себе маленькою часткою цього нескінченного світу. Тоді зникає межа між живим та неживим у природі, людиною й тваринами, близькими й незнайомими — усе сприймається як єдине ціле, невід'ємною частиною якого є той, хто переживає духовний стан [9].

Люди, які мають досвід переживання духовних станів, стверджують, що після пережитого їх охоплювали почуття любові до всього живого, бажання творити добро. Отже, духовні стани стимулюють виникнення духовних почуттів (совість, провина, каяття, любов, віра, надія). Специфічною формою почуттєвого прояву духовності, на нашу багатьох авторів, є емпатія, тобто здатність людини до співчуття іншій особі (істоті), бажання та вміння зрозуміти й відчути її внутрішній світ, збагнути її цінність та неповторність, прагнення до безкорисливого задоволення її потреб та інтересів [11].

Висновок. Релігія виступає одним із вирішальних засобів виховання духовності людини.

Духовне розуміється як така діяльність свідомості, яка спрямована на визначення особистістю критеріїв добра і зла, формування мотивів поведінки у згоді (чи в протиріччі) із совістю (сумління), на пошук сенсу життя й свого місця в ньому. Сумління – духовна інстанція, вираження моральної самосвідомості особистості, що дозволяє здійснювати контроль та оцінку власних вчинків.

Відповідальним і надзвичайно важливим періодом в розвитку особистості виступає юнацький вік. Розвиток духовного потенціалу особистості в юнацькому віці обумовлена психологічними особливостями цього періоду. Як свідчать дослідження ряду науковців юнацький вік є сенситивним періодом засвоєння духовних цінностей. Одним із головних новоутворень юнацького віку є відкриття особистістю свого внутрішнього світу і зростання потреб в досягненні духовної близькості з другою людиною. У цей віковий період молода людина стає суб'єктом свого життя, свідомо підходить до розуміння себе, своїх можливостей. Пізнання життя і свого місця в ньому зумовлює глибоке розуміння молодою людиною власних стосунків з іншими людьми, правил, моральних основ цих взаємин, усвідомлення потреб в духовному. Саме в юності проходить сходження людини до найвищого потенціалу людяності і духовності

Найбільше уваги в процесі розвитку, навчання та виховання дітей варто приділяти формуванню моральної потреби, оскільки саме моральність є серцевиною, стрижнем духовності особистості. Адже справді духовна особистість — це передусім морально суверенна особистість, чий ціннісні орієнтації спираються на шкалу моральних цінностей, що мають загальнолюдську, гуманістичну перспективу [10].

Однак моральну потребу не можна чітко відмежувати від інших духовних потреб. Загалом духовні потреби формуються внаслідок комплексу взаємодій у певних умовах. У процесі навчально-виховної діяльності виховується потреба в праці. Любов до Батьківщини неможлива без розуміння і відчуття її краси. Немає прагнення до самовдосконалення, до боротьби з недоліками в собі без переживання почуття відрази по відношенню до вчинків, які протилежні моральним принципам [8].

Становлення духовних потреб у віковому аспекті відбувається нерівномірно; кожна з сфер життєдіяльності має природні закономірності свого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ардашкин И.Б. Психология религий: учебное пособие / И.Б. Ардашкин. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2009. – 276 с.
2. Знаков В. В. Духовность человека в зеркале психологического знания и религиозной веры: Психология личности в трудах отечественных психологов / В. В. Знаков. – СПб.: Питер, 2000. – 426 с.
3. Кон И.С. Психология ранней юности: Книга для учителя / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
4. Предко О. І. Психологія релігії: Підручник. / О.І. Предко. – К.: Академвидав, 2008. – 344 с.
5. Психологія. З викладом основ психології релігії / Під ред. о. Юзефа Макселона. Пер. з пол. Т. Чорновіл. – Львів: Свічадо, 1998. – 320 с.
6. Рассел Б. Сущность религии. Психология религиозного мистицизма / Б. Рассел. — К.: Рукопись, 2001. — 157 с.
7. Релігія в сучасному світі: Матеріали до курсу релігієзнавства. За ред. Г. Зімоня / З пол. перекл. Г. Теодорович. – Львів: Свічадо, 2007. – 504 с.
8. Савелюк Н.М. Релігійність як складова духовності особистості. /Н.М. Савелюк // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Серія “Проблеми загальної та педагогічної психології”. – Т. XIII. – Ч. 4. – К., 2011. – С. 318-325.
9. Савчин М. В. Духовна парадигма психології : монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. – 252 с. – (Серія «Монограф»).
10. Савчин М. Духовний потенціал особистості / М. Савчин. — Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2001. — 203 с.
11. Франкл В. Человек в поисках смысла / В.Франкл. – М.: Прогресс, 1990.- 368 с.: ил.

АННОТАЦИЯ**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕЛИГИИ В СИСТЕМЕ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ**

В статье рассматриваются и анализируются психологические аспекты религии в системе духовных ценностей личности. Религия и религиозные представления выступают одним из решающих средств воспитания духовности человека и важным элементом культуры человечества. В данной статье представляются основные функции религии и осуществляется их анализ. К основным функциям религии принадлежат: мировоззренческая, функция создания системы ценностей, регулятивная, интегративная, коммуникативная, иллюзорно-компенсаторная и др.

Освещается значение и роль религии в нашей жизни, поскольку в пределах религиозных вероучений формировались единственные образцы чувств, мыслей, поведения людей, благодаря чему религия выступала как могучее средство упорядочения и сохранения традиций и обычаев. Отмечается историческая миссия религии, которая приобретает в современном мире все большую актуальность, через формирование ощущения единства человеческого рода, значимости непреходящих общечеловеческих моральных норм и ценностей.

Было отмечено назначение религии и особенностей формирования духовных принципов личности именно в юношеском возрасте. Подчеркнуто, что юность является фактически наивысшей точкой развития религиозности и, обусловлена психологическими особенностями этого периода, поскольку юношеский возраст является сенситивным периодом усвоения духовных ценностей. В этот возрастной период молодые люди становятся субъектом своей жизни, сознательно подходит к пониманию себя, своих возможностей, в юности проходят восхождение человека к наивысшему потенциалу человечности и духовности.

Ключевые слова: религия, функции религии, духовное развитие, духовные ценности, формирования личности, источники духовности.

SUMMARY**PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF RELIGION
IN THE SPIRITUAL VALUE SYSTEM OF PERSONALITY**

The article deals with examines and analyzes psychological aspects of religion in the spiritual value system of personality. Religion and religious ideas are one of the critical facilities for education of human spirituality and important element of human culture. It has been presented the main functions of religion and analyzes them in the article. The main functions of religion are: ideological, function of creation a value system, regulatory, integrative, communicative, illusory-compensatory, etc.

It has been showed the value and role of religion in our lives, because within the confines of religious doctrines were form a single sample of feelings, thoughts, behavior of people, so that religion acted as a powerful tool for organizing and preserving traditions and customs. It has been marked historic mission of the religion, that is becoming increasingly important in the modern world, through the formation of a sense of the mankind's unity, significance of intransitive, common human moral norms and values in the article.

It has been emphasized the importance of religion features in formation of the spiritual foundations of personality especially in the adolescence. It has been underlined that the adolescence is actually the highest point of develop religiosity and caused by psychological characteristics of this period, because adolescence is a sensitive period of an assimilation of spiritual values. In this age the young person becomes the subject of its life, consciously coming to understand itself, its opportunities. Adolescence is the ascent of person to the highest potential of humanity and spirituality

Keywords: religion, religious functions, spiritual development, spiritual values, formation of personality, the sources of spirituality.